

SABPO METODOLOJİSİ KULLANILARAK FIPA UYUMLU ÇOK-ETMENLİ BİR OTEL REZERVASYON SİSTEMİNİN TASARIMI VE GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

Ayşegül ALAYBEYOĞLU*, Geylani KARDAŞ**, Rıza Cenk ERDUR* ve Oğuz DİKENELLİ

(*)Ege Üniversitesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, 35100, Bornova, İZMİR

(**)Ege Üniversitesi, Uluslararası Bilgisayar Enstitüsü, 35100, Bornova, İZMİR
{aysegul.alaybeyoglu, geylani.kardas, cenk.erdur, oguz.dikenelli}@ege.edu.tr

ÖZET

Bir yazılım etmeni, kullanıcısının adına bir takım görevleri yerine getirmek üzere davranma yeteneği olan özerk (otonom) ve amaç yönelimli bir yapıya sahip yazılım bileşenidir. Çok-etmenli Sistem ise tek bir etmenin yalnız başına kendi bilgi ve bireysel yeteneklerini kullanarak çözemediği veya etkin bir biçimde çözemeyeceğini düşündüğü problemleri birbiriyle işbirliği yaparak eşgüdümlü bir biçimde çözmek için bir araya gelen etmenlerin oluşturduğu bir ağdır. Bu çalışmada JADE etmen çerçevesini kullanan ve FIPA standartlarına uyan çok-etmenli bir otel rezervasyon sistemi tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Tasarım ve gerçekleştirim sırasında SABPO Çok-etmenli sistem geliştirme metodolojisi süreçleri takip edilmiştir. Hazırlanan çok-etmenli platformda otelleri ve oda rezervasyonu yaptırmak isteyen müşterileri temsil eden etmenler iki ayrı etmen sınıfından türetilmekte ve kendilerine özgü davranışları uygulamaya koymaktadırlar. Davranış modeli bir sonlu durum makinesine dayanan müşteri temsilcisi etmenler otel temsilcisi etmenlerle öncelikle bir oda sorgusu etkileşiminde bulunmakta; daha sonra isteklerine uygun odaya sahip olan ve kendilerinin belirlemiş olduğu bir otelle rezervasyon işlemi için ayrı bir iletişime geçmekte ve temsilcisi oldukları müşterileri için oda rezervasyonunda bulunmaktadırlar. Bildiride, sistem etmenlerine ait rollerin belirlenmesi, bu roller ile etmenlerin eşlenmesi ve çok-etmenli etkileşimlerin belirlenmesi de dahil olmak üzere sistemin baştan tasarımı, hayata geçirilmesi ve test edilmesine dair yerine getirilen çalışmalar yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yazılım Etmenleri, Çok-etmenli Sistemler, Yazılım Mimarisi.

DESIGN AND IMPLEMENTATION OF A FIPA COMPLIANT HOTEL RESERVATION MULTI-AGENT SYSTEM USING SABPO METHODOLOGY

ABSTRACT

A software agent is an autonomous and a goal-oriented software component that has the ability of acting in order to complete some kind of tasks on behalf of its human users. A Multi-agent System is a network of collaborative agents, in which complex problems those cannot be handled by abilities of a single agent are solved. In this study, a FIPA compliant hotel reservation multi-agent system is designed and implemented using JADE agent framework. During development of the system, analysis and implementation steps of SABPO Multi-agent development methodology are followed. Two kinds of agents, which represent hotels and clients, are derived from two different classes and behave according to their roles within the multi-agent platform. The behavior model of client agents depends on a finite state machine. These agents first interact with hotel agents to query on hotel rooms. Then, they autonomously communicate for reservation with specific hotels whose rooms are appropriate for their clients' needs and finally they make reservation on behalf of their human users. In this paper, work on design, implementation and test of the system including definition of agent roles, role mapping of agents and determination of multi-agent interactions are discussed.

Keywords: Software Agents, Multi-agent Systems, Software Architecture.

1. GİRİŞ

Bir yazılım etmeni (software agent), kullanıcısının adına bir takım görevleri yerine getirmek üzere davranma yeteneği olan özerk (otonom) ve amaç yönelimli bir yapıya sahip yazılım bileşenidir. Tek bir etmenin yalnız başına kendi bilgi ve bireysel yeteneklerini kullanarak çözemediği veya etkin bir biçimde çözemeyeceğini düşündüğü problemleri birbiriyle işbirliği yaparak eşgüdümlü bir biçimde çözmek için bir araya gelen etmenlerin oluşturduğu ağ ise çok-etmenli sistem (multi-agent system) olarak adlandırılmaktadır [3]. Böyle bir etmen sistemine özellikle İnternet üzerinden elektronik iş akışının gerçekleştirildiği bir çok sektörde ihtiyaç duyulabilmektedir ki bu sektörlerden biri de turizmdir.

Özellikle sektör içerisinde otel rezervasyon sistemlerinin etkin ve kullanıcılarını en yüksek düzeyde memnun edecek bir yapıda olması beklenmektedir. Müşteriyi temsil eden ve onun yerine ilgili rezervasyon işlemlerini yürüten yazılım etmenlerinin varolması sistemin daha hızlı işlemlerini ve işlemlerin mümkün olduğunca kullanıcı yararına sonuçlanmasını sağlayacaktır.

Bu çalışmada da müşterileri ve otelleri temsil eden etmenlerin oluşturduğu çok-etmenli bir otel rezervasyon sistemi tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen sistem FIPA (Foundation For Intelligent Physical Agents) [4] uyumludur ve JADE (Java Agent DEvelopment Framework) [1] çerçevesini kullanmaktadır.

FIPA, çok-etmenli sistemler arasındaki birlikte-çalışabilirliği (interoperability) en üst düzeye çıkartmak için evrensel standartlar ortaya koymak amacı ile kurulan, kar amacı gütmeyen bir topluluktur. Günümüzde ortaya konan etmen tabanlı yazılım sistemlerinin büyük bir kısmı bu topluluğa ait soyut mimariye uygun olarak tasarlanmıştır.

JADE yazılım çerçevesi ise FIPA standartlarına uyumlu etmen sistemlerinin Java ortamında hazırlanmasına imkan vermektedir.

Çok-etmenli sistemlerin hazırlanması sırasında diğer yazılım sistemlerinin

hazırlanmasında olduğu gibi belli yazılım metodolojileri kullanılmaktadır. Bu çalışma kapsamında geliştirilen çok-etmenli sistemin hazırlanması sırasında SABPO (Standards Based and Pattern Oriented) [2] çok-etmenli sistem geliştirme metodolojisinin tanımladığı süreçler takip edilmiştir. SABPO, etmen sistemleri için “organizasyon” metaforunu temel almakta ve bu metaforu FIPA standartları ve bilinen etkileşim protokolleri ile sistematik bir biçimde bütünleştirmektedir.

Bildiride, hazırlanan etmen sisteminin SABPO'nun yinelemeli (iterative) süreçlerine dayanan geliştirme aşamaları ele alınmıştır. Sistem etmenlerine ait rollerin belirlenmesi, bu roller ile etmenlerin eşlenmesi ve çok-etmenli etkileşimlerin belirlenmesi de dahil olmak üzere sistemin baştan tasarımı, hayata geçirilmesi ve test edilmesine dair yerine getirilen çalışmalar yer almaktadır.

Bildirinin ikinci bölümünde sistem tasarımından bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde sistemin çalıştırılması ve etmenlerin gösterdiği davranışların testi yer almaktadır. Dördüncü bölüm olan sonuç bölümünde ise sistem hazırlanırken elde edilen deneyimler ve gözlemler yer almaktadır.

2. ÇOK-ETMENLİ OTEL REZERVASYON SİSTEMİ'NİN SABPO ADIMLARI İLE TASARLANMASI

Çok-etmenli yazılım sisteminin hayata geçirilmesi sırasında SABPO metodolojisinin tanımladığı sistem geliştirme adımları uygulanmıştır. Sistem geliştirilirken her şeyden önce sistemde yer alan etmenlerin rollerinin belirlenmesi gerekmektedir. Daha sonra bu rollerin etmenlere eşlenmesi, etmenler arasındaki etkileşimlerin belirlenmesi ve çalışma senaryolarının oluşturulması yerine getirilmelidir. İzleyen altbölümlerde çok-etmenli otel rezervasyon sistemi hazırlanırken söz konusu SABPO adımlarının nasıl uygulandığı anlatılmıştır.

2.1. Sistemde Yer Alan Etmenlerin Üstleneceği Rollerin Belirlenmesi

Çok-etmenli otel rezervasyon sisteminde etmenler farklı kullanıcıları temsil etmektedirler. Buna göre her etmenin üstlendiği roller daha çok temsil ettiği

kullanıcının sistemde gerçekleştirmek istediği işlemlere bağlıdır.

Üstlenilecek roller şu başlıklar altında toplanabilir:

Kullanıcı Rolü: Kullanıcının çok-etmenli sistemle etkileşimde bulunabilmesini sağlayacak bir ara yüzün sağlanmasını, kullanıcının istediği işlemleri gerçekleştirmeyi sağlayan diğer etmenlerin sunduğu servislerin etmen platformundaki yerlerinin belirlenmesini ve gerektiğinde bu servislerin kullanımını içermektedir.

Servis Belirleme Rolü: Bileşen kaynaklarının yani etmenlerin sunduğu sisteme özgü servislerin neler olduğu ve hangi etmenler tarafından sunulduğu bilgisinin tutulmasını içermektedir.

Servis ya da Bileşen Sunucu Rolü: Sunduğu servise veya bileşene ait üst verilerin tutulmasını, servislere (veya bileşenlere) diğer etmenlerin platform bağımlı olarak güvenli erişiminin sağlanmasını içermektedir.

2.2. Rollerin Etmenlere Eşlenmesi Ve Ontolojilerin Belirlenmesi

Bir önceki alt bölümde verilen roller ve uygulama alanı (domain) göz önüne alınarak etmen tasarımları gerçekleştirilmiş ve kullanılan etmen çatısına bağlı olarak bir çok-etmenli sistem hazırlanmıştır.

Otel rezervasyon sisteminde hem otel müşterileri hem de otellerin kendisi birer kullanıcı olacak şekilde düşünülebilir ve bu şekilde bir tasarıma gidilebilir. Ancak sistemdeki etkileşimler daha çok müşteri kaynaklı olmakta ve servisleri daha çok oteller sunmaktadır. Bu nedenle müşterileri temsil eden etmenlerin kullanıcı rolünü üstlenmesi daha gerçekçi bir yaklaşım olarak görülmüştür. Buna karşılık servis sunucu rolünü otelleri temsil eden etmenlerin üstlenmesi düşünülmüştür.

Servis belirleme rolünü üstlenmesi amacıyla bir servis eşleyici (matchmaker) etmenin tasarımı başlangıçta düşünülse de FIPA uyumlu JADE çatısının sunduğu çok-etmenli platformda böyle bir rolü üstlenecek bir etmenin halihazırda olması nedeniyle aynı

görevi yerine getirecek yeni bir etmenin gerçekleştirilmesinden vazgeçilmiştir.

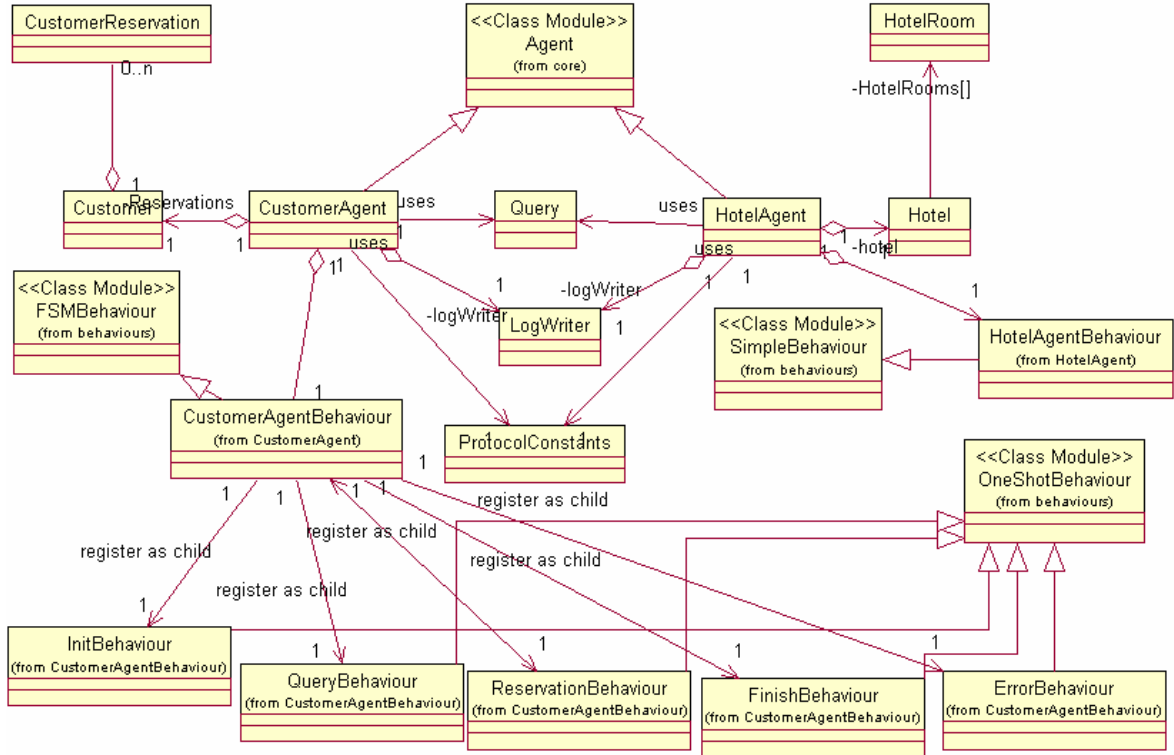
Müşteri – otel etkileşimleri için öncelikle (etkileşimi başlatan olarak) müşterilerin otelleri belirlemesi gerekmektedir. Temsilciler yani etmenler bazında düşünüldüğünde müşteri etmeninin, servis sunan otel etmenlerinin tanımlarını etkileşimler öncesi elde etmesi gerekmektedir. Bu hizmeti FIPA uyumlu bir sistemde DF (Directory Facilitator - Dizin Kolaylaştırıcı) sağlamakta [4]; JADE çatısında da çok-etmenli sistem için bu rolü üstlenen ve *DFService* adı verilen bir etmen yer almaktadır [5]. Buna göre müşteri etmenleri etkileşimleri öncesi bu etmeden aradıkları servisi sağlayan etmenlerin listesini elde etmekte ve bu etmenlerle iletişime geçmektedirler.

Hazırlanan etmenlerin detaylarına geçmeden önce vurgulanmak istenen son husus ise sistemin kullandığı ontoloji hakkındadır. Her ne kadar bu çalışma kapsamında detaylı bir otel rezervasyon ontolojisi tasarlanmasa da etkileşimlerin gerçek anlamda yürütülmesini sağlayacak deyimlerin oluşturulması yerine getirilmiştir.

FIPA-uyumlu ve JADE çatısına dayanan otel rezervasyon sistemi kütüphanesi “tourism” adı verilen Java paketinde yer almaktadır. Bu pakette yer alan sınıfların bulunduğu UML sınıf diyagramı Şekil 1’dedir.

Sınıf modeli incelendiğinde `jade.core.Agent` sınıfının alt sınıfı olan iki sınıf görülmektedir - ki bu sınıflar çok-etmenli otel rezervasyon sistemindeki etmenlerin türetildiği sınıflardır. Bunlardan `tourism.CustomerAgent` adından da anlaşılacağı üzere müşterileri temsil eden etmenlerin türetildiği sınıf iken `tourism.HotelAgent` otel etmenlerinin türetildiği sınıftır. Her iki tipteki etmenler de kendilerine özel davranışları uygulamakta ve işlemlerini yürütmektedirler. Aşağıda bu sınıflar ve etmen davranışları ile ilgili detaylı bilgiler yer almaktadır.

HotelAgent sınıfı: Çok-etmeli otel rezervasyon sisteminde otelleri temsil eden etmenler bu sınıftan türetilmektedir.

Şekil 1: Çok-etmenli otel rezervasyon sistemi sınıf diyagramı

Otel etmeni oluşturulurken temsil edeceği otel nesnesine ait özellikler parametre olarak verilir. Bu parametreler, temsil edilen otelin adı, adresi ve oda sayısıdır. Etmenin oluşturulma aşamasında temsil ettiği otel, `tourism.Hotel` nesnesinden türetilerek ilgili parametrelere göre hazırlanır ve etmen `tourism.HotelAgentBehaviour` tipindeki davranışını uygulamaya geçirir.

Etmenin içerdiği `Hotel` nesnesi yukarıda belirtildiği gibi etmenin temsil ettiği otele ait bilgileri barındırmaktadır. Bir `Hotel` nesnesi, `tourism.HotelRoom` sınıfından türetilen nesnelerin bir listesini tutmaktadır. Tasarımda, bir otelin birden fazla odanın bütününden oluştuğu düşünülmektedir ve her bir oda bir `HotelRoom` nesnesi ile temsil edilmektedir. Her odaya ait yatak sayısı, oda ücreti ve rezerve olup olmadığı bilgilerini ilgili `HotelRoom` nesnesi barındırır.

`HotelAgent`, etmen platformundaki faaliyetlerini bir `tourism.LogWriter` nesnesi aracılığı ile kendi adını taşıyan bir dosyaya kaydetmektedir.

Bir etmen olarak `HotelAgent` da yaşamı süresince davranışlarda bulunmaktadır. Bu

etmenin kendi davranış kuyruğuna eklediği ve uygulamaya geçirdiği tek davranış `tourism.HotelAgentBehaviour` sınıfından türetilmektedir.

Sunulan servisler ve etkileşimler göz önüne alındığında `HotelAgentBehaviour`'ın JADE platformundaki davranış hiyerarşisindeki `jade.core.behaviours.SimpleBehaviour` sınıfının bir alt sınıfı olarak tasarlanması ve gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür.

`HotelAgent` etmeni platformda faaliyete geçer geçmez öncelikle DF'ye kendini otel servisi sağlayan bir etmen olarak `DFService` etmeni aracılığı ile kayıtlamaktadır. Daha sonra kendine özel davranışını (`HotelAgentBehaviour`) uygulamaktadır. Buna göre ilk olarak müşteri etmenlerinden gelecek oda sorgusu ACL (Agent Communication Language – Etmen İletişim Dili) [5] mesajlarını beklemekte; gelen mesajların içeriğini sisteme özel ontolojiye uygun olarak değerlendirmekte ve temsilcisi olduğu otelin odalarını sorgu parametrelerine göre değerlendirmektedir. Sorgu kriterlerine uyan ve rezerve olmayan bir oda bulduğunda veya uygun hiçbir oda bulamadığında sorgulayıcı müşteri etmenine sorgu sonucunu

döndürmektedir. Uygun durumda müşteri etmeninden gelen rezervasyon isteğini de mesajın gerçekleştiricisine (performative) bakarak belirlemekte ve oda halihazırda boşsa rezervasyon isteğini gerçekleştirerek müşteri etmenine, onun adına rezerve ettiği odanın numarasını döndürmektedir. Olumsuz rezervasyon sonucu da yine protokole uygun olarak müşteri etmenine bildirilmektedir.

CustomerAgent sınıfı: Çok-etmeli otel rezervasyon sisteminde otel müşterilerini temsil eden etmenler bu sınıftan türetilmektedir.

Bir CustomerAgent nesnesi platformda faaliyete geçmeden önce temsil ettiği müşterinin bilgilerini tutan bir tourism.Customer nesnesini ve oda sorgusu ve rezervasyonu için gerekecek protokole uygun deyimleri kendisine verilen argümanlara göre oluşturur. İlgili argümanlar müşterinin adı, oda sorgusu tipi ve parametreleridir. Sorgu tipi tourism.Query sınıfında tanımlanan tiplerden biri olmak zorundadır. Bu tipler, aldıkları argümanlar ve anlamları Tablo 1’de verilmiştir.

Müşteri bilgilerini temsil eden Customer nesnesi CustomerAgent’in müşteri adına yapmış olduğu her bir rezervasyonu kendi içinde bir vektörde tutmaktadır. Bu vektördeki her bir nesne tourism.CustomerReservation tipindedir ve her bir rezervasyona ait bilgileri içermektedir. Bu bilgiler rezervasyonun yapıldığı otelin adı ve rezervasyon oda numarasıdır.

CustomerAgent etmen platformdaki faaliyetlerini HotelAgent’a benzer biçimde bir tourism.LogWriter nesnesi aracılığı ile kendi adını taşıyan bir dosyaya kaydetmektedir.

CustomerAgent etmeni platformda yaşamaya başlar başlamaz kendisine özgü davranışını uygulamaya geçirir. Bu etmenin kendi davranış kuyruğuna eklediği ve uygulamaya geçirdiği tek davranış tourism.CustomerAgentBehaviour sınıfından türetilmektedir.

CustomerAgent etmenlerinin sistemdeki davranışları HotelAgent’lardan yapı itibariyle farklılık göstermektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi HotelAgent’ların uygulamaya koyduğu HotelAgentBehaviour’lar JADE çatısı davranış hiyerarşisindeki jade.core.behaviours.SimpleBehaviour sınıfının bir alt sınıfı olarak tasarlanmış ve gerçekleştirilmişlerdir. CustomerAgent’ların, sistemdeki iletişimleri başlatıcı rolde olmaları ve bu iletişimlerin önceki iletişimlere bağlı olması gibi gerçekler göz önüne alınarak bu etmenlerin uygulamaya koyacağı CustomerAgentBehaviour’ın bir FSM (Finite State Machine – Sonlu Durum Makinesi) olarak tasarlanıp gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. Bu nedenle bu nesnelere türetilen sınıf jade.core.behaviours.FSMBehaviour sınıfının bir alt sınıfı olarak hazırlanmıştır.

FSM yapısındaki CustomerAgentBehaviour’ın durumlarını oluşturan çocuk davranış sınıflarının her biri jade.core.behaviours.OneShotBehaviour sınıfının alt sınıfıdır. Bu sınıflar: tourism.InitBehaviour, tourism.QueryBehaviour, tourism.ReservationBehaviour, tourism.FinishBehaviour ve tourism.ErrorBehaviour’dır.

Tablo 1: Sistemdeki sorgu tipleri ve aldıkları parametreler

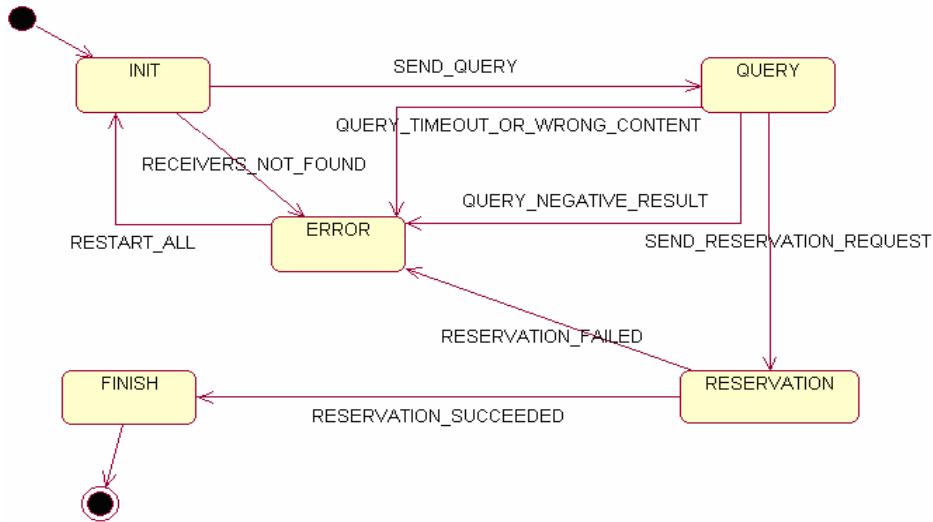
Sorgu tipi	Argüman(lar)	Sorgu anlamı
ANY	-	Herhangi bir otel odasını sorgula
BED_COUNT	Yatak sayısı	Yatak sayısı, verilen argümana eşit olan odaları sorgula
PRICE	Max. fiyat	Fiyatı, verilen argümana eşit veya daha az olan odaları sorgula
BED_COUNT_AND_PRICE	Yatak sayısı ve max. fiyat	Yatak sayısı, verilen yatak sayısına eşit ve fiyatı, en fazla verilen değere eşit olan odaları sorgula
BED_COUNT_OR_PRICE	Yatak sayısı ve max. fiyat	Yatak sayısı, verilen yatak sayısına eşit veya fiyatı, en fazla verilen değere eşit olan odaları sorgula

Bir CustomerAgent, Şekil 2’de verilen bir sonlu durum makinesini davranış olarak uygular: Etmen platformda yaşamaya geçtikten sonra ilk olarak DF’den otel servisi sunan etmenlerin tanımlarını istemektedir. Böylelikle oda sorgusu mesajlarının alıcısı konumundaki otel etmenlerini belirlemiş olur. Bu işlemleri, davranışı INIT durumunda iken gerçekleştirir. İşlemler başarı ile gerçekleştirildiğinde etmen artık QUERY safhasına geçebilir. Bu durumda iken etmen, alıcı konumundaki tüm otellere oda sorgusunu, ontolojiye uygun olarak içeri doldurduğu ACL mesajları ile gönderir ve cevapları beklemeye başlar. Sorgusuna olumlu cevap gönderen ilk oteli belirledikten sonra artık rezervasyon isteğini bildirecektir. Bu nedenle RESERVATION durumuna geçer ve belirlediği otele rezervasyon isteğini bildirir. Olumlu yanıt aldığı anda artık ilgili otelde rezervasyon gerçekleştirilmiştir. Customer nesnesinin rezervasyonlar listesine yeni rezervasyon eklenir ve FINISH durumuna geçilir. Normal akış içerisinde olabilecek hatalarda etmen ERROR durumuna geçer ve daha sonra tüm işlemlerine yeniden başlar. Örneğin etmen platformda otel servisi sunan bir etmen bulamazsa INIT durumundan ERROR durumuna düşmektedir. Ya da sorgusuna timeout süresince yanıt alamadığında QUERY safhasında yine ERROR durumuna geçer. ERROR durumunda ilgili loglama işlemi yerine getirildikten sonra uygun geçişle tekrar INIT safhasına dönlür.

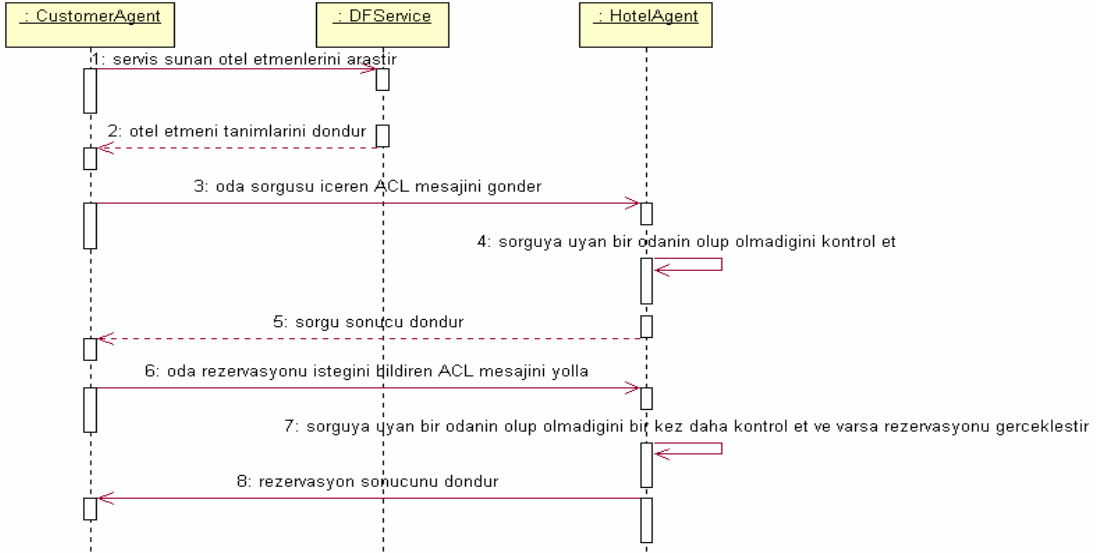
ProtocolConstants sınıfı: Daha önce de belirtildiği gibi sistem hazırlanırken detaylı bir ontoloji hazırlığı yapılmamış ancak etkileşimlerin gerçek anlamda sağlanabilmesi için ACL mesaj içeriklerinin uygun yapıda olması ve tüm etmenler tarafından anlaşılması sağlanmıştır. Hazırlanan deyimlere ait kelimeleri `tourism.ProtocolConstants` barındırmakta ve bir anlamda ontolojiyi temsil etmektedir. Örneğin oda fiyatı 100\$ olan odaları sorgulayacak bir CustomerAgent, sorgu ACL mesajı içeriğini `QUERY_PRICE + QUERY_SEPERATOR + "100"` şeklinde oluşturulan bir `java.lang.String` nesnesi ile doldurmaktadır. Burada kullanılan `QUERY_PRICE` ve `QUERY_SEPERATOR` `java.lang.String` tipinde olup `ProtocolConstants` sınıfında tanımlanmışlardır.

2.3. Çok-etmenli Etkileşimlerin Belirlenmesi

Bir önceki bölümde rolleri belirlenen etmenlerin otel rezervasyon sistemindeki en önemli etkileşimleri adından da anlaşılacağı üzere bir müşteri etmeninin (CustomerAgent) oda sorgusu ve sonrasındaki rezervasyon isteğidir. Bu senaryoda aktörler bir müşteri etmeni (CustomerAgent), platform DF etmeni ve otel servisi sunan otel etmenleridir (HotelAgent). Şekil 3’te senaryoya ait “sequence” (nesnelararası etkileşim dizisi) diyagramı yer almaktadır.

Şekil 2: CustomerAgent etmeninin FSM yapısındaki davranış modeli

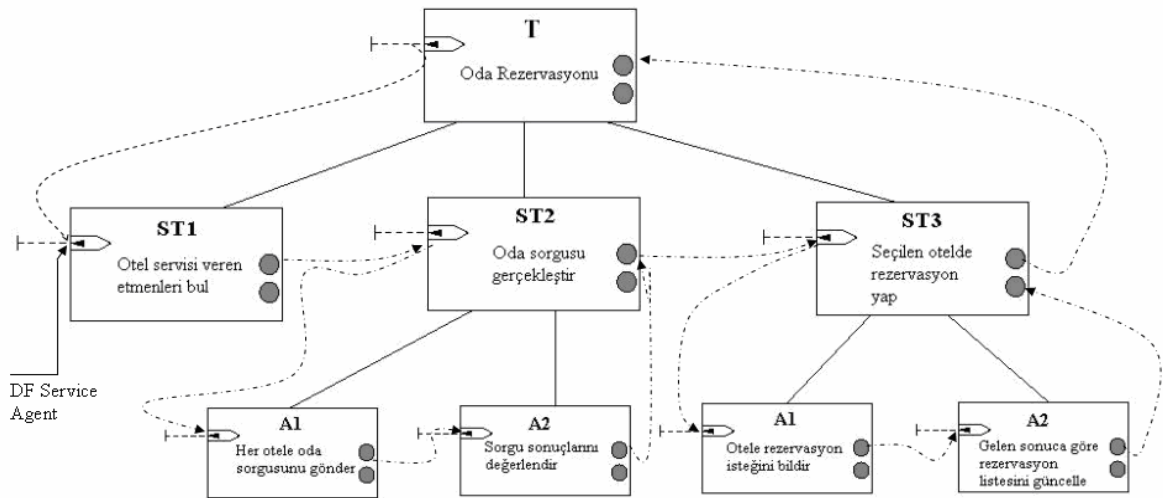
Şekil 3: Oda sorgusu ve rezervasyonu senaryosuna ait nesnelere ait etkileşim dizisi diyagramı

Daha önce de belirtildiği gibi bir müşteriye temsil eden CustomerAgent etmeni DFService etmeninden otel servisi sunan –ki bu servis sabiti HotelAgent sınıfında tanımlanmıştır – etmenlere ait DFServiceDescription’ları (etmen servisi tanımlarını) alır ve bu etmenlere oda sorgusunu içeren ACL mesajlarını gönderir. Otelleri temsil eden HotelAgent etmenleri sorguya uyan otel odalarının olup olmadığını araştırılır ve sorgu sonucunu ilgili CustomerAgent’a geri döndürürler. CustomerAgent kendisine olumlu yanıt veren ilk otele kabul mesajı ile birlikte sorgusunu bir kez daha göndererek rezervasyon isteğini bildirir. İlgili HotelAgent temsil ettiği otele ait odaları bir kez daha sorguya göre kontrol eder ve uygun odayı bulunduğu rezervasyonu

gerçekleştirerek rezervasyon sonucunu oda numarası ile birlikte CustomerAgent’a geri döndürür. CustomerAgent temsil ettiği müşterinin rezervasyonlar listesine, gelen oda numarasını ve otelin adını barındıran yeni bir rezervasyonu ekleyerek senaryoyu tamamlamış olur.

2.4. Senaryolar İçin HTN’lerin Hazırlanması

Çok-etmenli otel rezervasyon sistemi tasarlanırken etmen görevlerinin planlama katmanları için gerekli HTN (Hierarchical Task Network – Hiyerarşik Görev Ağı) yapıları da oluşturulmuştur. Bunun bir örneği Şekil 4’te gösterilen, rezervasyon senaryosunda CustomerAgent’ın yerine getirdiği görevlere ait olan ağdır.

Şekil 4: Oda Rezervasyonu görevine ait HTN yapısı

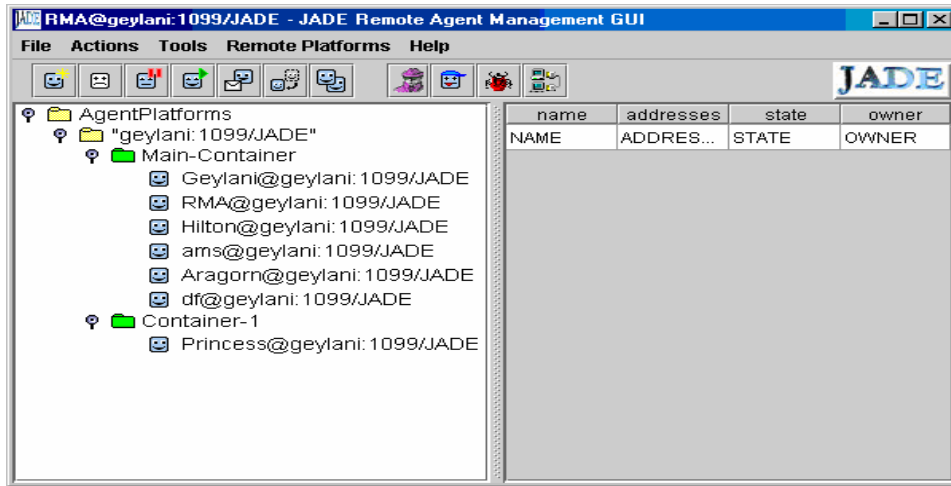
İlgili HTN incelendiğinde asıl görevin “oda rezervasyonu” olduğu ancak bunun “otel servisi veren etmenlerin bulunması”, “oda sorgusu gerçekleştirilmesi” ve “seçilen otelde rezervasyon yapılması” gibi alt görevlere ayrıştırıldığı görülmektedir. Bu alt görevleri de oluşturan çeşitli eylemler (actions) yer almaktadır.

3. SİSTEMİN ÇALIŞTIRILMASI VE TESTİ

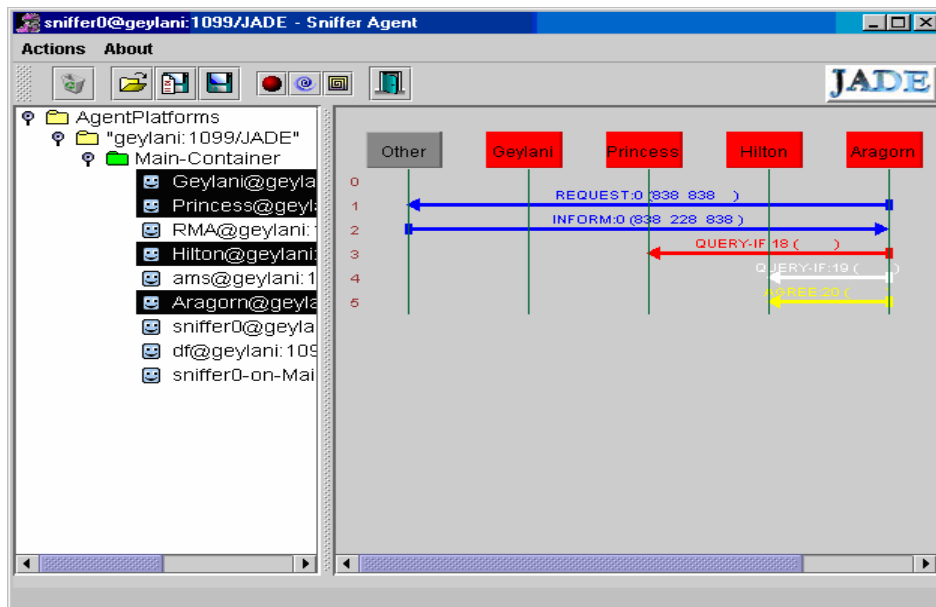
Sistem tüm bileşenleri ile hazırlandıktan sonra platform çalıştırılmış ve etmenlerin davranışları test edilmiştir.

Şekil 5’te iki adet CustomerAgent’in (Geylani, Aragorn) ve iki adet HotelAgent’in (Hilton ve Princess) platformda yer aldığı görülmektedir. Bunlardan “Princess” adlı HotelAgent ayrı bir kapta (container) yer almaktadır [5].

Gerek etmenlerin tuttuğu işlem kayıt dosyaları aracılığıyla gerekse de JADE kütüphanesi içerisinde yer alan Sniffer (Yoklayıcı) etmeni kullanılarak etmenlerin etkileşimleri gözlenmiştir. Şekil 6’da Sniffer etmeni vasıtasıyla etmenlerin gerçekleştirdiği etkileşimlerden bir örnek görülmektedir. Şekil 7’de ise bir CustomerAgent’in tuttuğu kayıt dosyası içeriği verilmiştir.

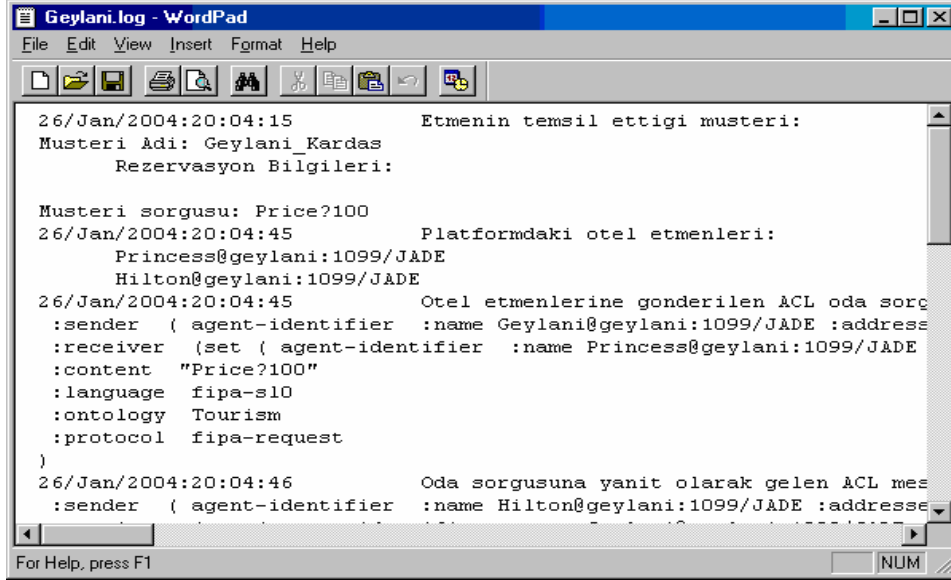
Şekil 5: Sistemde yer alan etmenlerin JADE RAM’da (Remote Agent Management - Uzak Etmen Yönetimi) listelenmesi

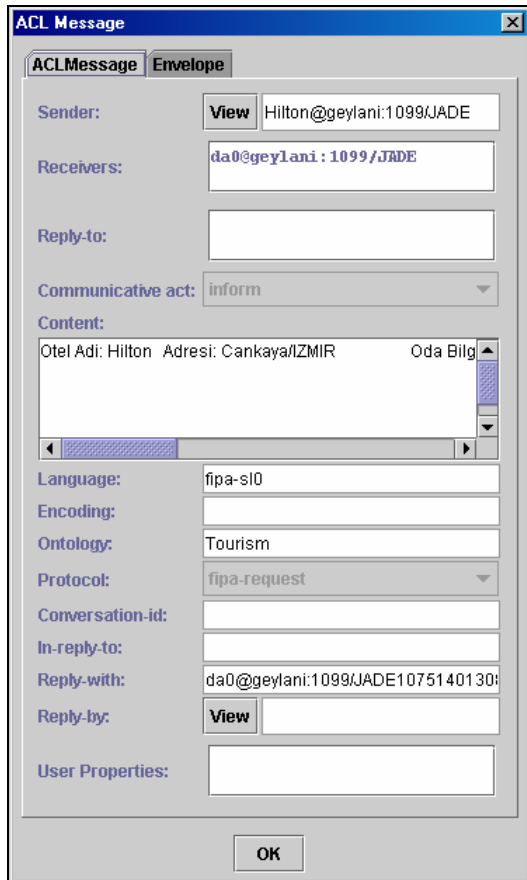
Şekil 6: JADE Sniffer (Yoklayıcı) etmeni kullanılarak etmen iletişimlerinin gözlenmesi

Bunların yanı sıra yine JADE kütüphanesinde yer alan “dummy agent” (sahte etmen) kullanılarak etmenlerin hazırladığı FIPA ACL mesajları kontrol edilmiştir. Şekil 8’de bir

HotelAgent’in, dummy etmeninin bilgi isteği mesajına karşılık olarak gönderdiği FIPA ACL mesajının içeriği görüntülenmiştir.

Şekil 7: Bir CustomerAgent’a ait kayıt dosyası içeriği

Şekil 8: Bir HotelAgent’in, dummy agent’in (sahte etmen) bilgi isteği mesajına karşılık gönderdiği FIPA ACL mesajı

4. SONUÇ

Hazırlanan otel rezervasyon sistemi JADE çatısı kullanarak hazırlanmış FIPA uyumlu çok-etmenli bir sistemdir. Sistem hazırlanırken SABPO çok-etmenli sistem geliştirme metodolojisinin tanımladığı sistem geliştirme adımlarından faydalanılmıştır. Yazılım geliştirme süreci bu kapsamdaki bir çok-etmenli platformun hazırlanması için nispeten kısa bir zaman almıştır. Bunda en önemli paylardan biri JADE çatısının sistem geliştirmede ve gerçekleştiriminde kullanılmasıdır. JADE’in Java platformunda geliştirilmiş olması, FIPA uyumluluğu, dokümantasyon ve örnek zenginliğine sahip olması gibi nedenlerden dolayı çok-etmenli yazılım geliştirme için en sık kullanılan çatılardan biri olduğu ve yakın gelecekte de buna devam edeceği düşünülmektedir. Tüm bunların yanı sıra bu çalışmada çatının sağladığı tüm özellikler kullanılamamıştır (ontoloji kütüphanesinin kullanılması, hazır protokol geliştirme, vb.).

Çok-etmenli yazılım geliştirme çalışması sırasında JADE çatısının öncelikle nesne tabanlı olarak etmen tasarımı ve geliştirmeye olanak tanıması ve kullanışlı bir etmen

davranış kütüphanesinin olması memnuniyet vermiştir.

Ancak tüm bunların yanı sıra yazılım geliştirme sırasında bazı eksiklikler göze çarpmıştır. Örneğin etmen mesaj kuyruklarının istenildiğinde temizlenebilmesine JADE çatısındaki “Agent” sınıfının imkan vermediği görülmüştür. Her ne kadar bu ihtiyaç “MessageTemplate” yapısı [6] kullanılarak çözülsün de kuyruk temizleme gibi bir imkanın olmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. Ancak bunun geliştirilen platformda istenmeyen durumların oluşmasına neden olabileceği ve bu yüzden böyle bir imkanın sunulmadığı da düşünülmektedir. Bunun yanı sıra gönderilen mesajlara ait zarfların (envelope) içeriğinin bir metin olarak alınmasında –ki bunun için hazır metot JADE çatısında yer almaktadır - nedeni belirlenemeyen hataların oluştuğu gözlenmiştir.

Yazılım geliştirme sürecinde sıkıntısı çekilen bir konu da ACL mesajı içeriklerinin hazırlanmasında yaşanmıştır. Başlangıçta içerik olarak bayt dizisine dönüştürülmüş nesnelerin gönderilmesi düşünülmüştür. Bunu JADE’de gerçekleştirmek mümkündür. Ancak başka sistem geliştirme gruplarının elde ettiği izlenimler bu özelliğin de tam olarak çalışmadığını göstermektedir. Hazırlanan paketdeki sınıfların böyle bir aktarıma imkan vermesi için “java.io.Serializable” (nesne serileştirme) ara yüzünü uygulamaları sağlanmıştır. Fakat bilindiği gibi FIPA standartlarında içeriğin nesne olarak aktarılması yer almadığından klasik metin aktarımı tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir [6]. Her ne kadar bu aktarım metin manipülasyonu için ekstra yazılım kodlarının hazırlanmasını gerektirse de bunun, sistemin tamamen FIPA uyumlu olması için gerekli olduğu düşünülmüş ve içerik hazırlanması bu şekilde gerçekleştirilmiştir.

5. KISALTMALAR

Kısaltma Açıklama

ACL	Agent Communication Language (Etmen İletişim Dili)
DF	Directory Facilitator (Dizin Kolaylaştırıcı)

FIPA	Foundation for Intelligent Physical Agents (Akıllı Fiziksel Etmenler Kuruluşu)
FSM	Finite State Machine (Sonlu Durum Makinesi)
HTN	Hierarchical Task Network (Hiyerarşik Görev Ağı)
JADE	Java Agent Development Framework (Java Etmen Geliştirme Çerçevesi)
RAM	Remote Agent Management (Uzak Etmen Yönetimi)
SABPO	Standards Based and Pattern Oriented Multi-agent Development Methodology (Standart Temelli ve Desen Kaynaklı Çok-etmenli Sistem Geliştirme Metodolojisi)
UML	Unified Modeling Language (Birleşmiş Modelleme Dili)

6. KAYNAKLAR

- [1]. Bellifemine, F., Poggi, A., ve Rimassa, G., “Developing Multi-agent Systems with a FIPA-compliant Agent Framework”, *Software Practice and Experience*, Cilt: 31, 2001, 103-128.
- [2]. Dikeneli, O. ve Erdur, R. C., “SABPO: A Standards Based and Pattern Oriented Multi-agent Development Methodology”, *Lecture Notes in Artificial Intelligence*, Cilt: 2577, 2003, 213-226.
- [3]. Erdur, R. C., “Çok-Etmenli Sistemler”, Etmen Tabanlı Yazılım Geliştirme dersi notları, Ege Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, 2001, 26 sayfa
- [4]. FIPA, “FIPA Abstract Architecture Specification”, Foundation for Intelligent Physical Agents, Geneva, Switzerland, 2002, 68 sayfa (<http://www.fipa.org> adresinden temin edilebilir).
- [5]. Rimassa, G., Bellifemine, F., Caire, G., ve Trucco, T., “JADE Administrator’s Guide”, TILab, Italy, 2003, 23 sayfa
- [6]. Rimassa, G., Bellifemine, F., Caire, G., ve Trucco, T., “JADE Programmer’s Guide”, TILab, Italy, 2003, 48 sayfa